

CSONKAMAGYARORSZÁG ELLENSÉGES MEGSZÁLLÁSA ÉS KULTURÁLIS KÁRAINK

ÍRTA

OLAY FERENC

Különlenyomat a Budapesti Szemle 1929 május havi számából

A MAGYAR NEMZETI SZÖVETSÉG 15 KÉPMELLÉKLETÉVEL

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA
1929

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Az utódállamok váratlan és hirtelen nagyranövekedésük tízéves fordulójának emlékezetét többé-kevésbé hangos ünnepekkel ülték meg az 1928. év végén.

Idézzük fel mi is azoknak a vészterhes időknek emlékeit, amikor a nemzetközi jogrendnek, sőt még az emberieségnek legegyszerűbb követelményeit is semmibe véve — a győztes főhatalmak fagyos hallgatása mellett — megindultak a súlyosan vérző Magyarország ellen ádáz ellenségeink s megszállták oly területeit is, amelyek megtartása még az adott helyzetben és a győztesek között uralkodó hangulatban sem volt részükre remélhető. Tették pedig mindezt a fegyvertelen és háborút befejezett, az ellenségeskedést megszüntetett s a wilsoni elvek becsületes alkalmazásában bízó országgal szemben.

Ezzel a megszállással az utódállamok kettős célt szolgáltak: az elalélt nemzetnek mind lelkileg, mind gazdaságilag még jobban való kimerítését, s a nem általuk kivívott diadal dicsőségét élvezve, egyrészt kitartásuk (szerbek), másrészt árulásaik (csehek, románok) ellenértékének biztosítását.

Az 1918. évi október hó 31.-i összeomlás után pár nap múlva meginduló utódállamokat a Károlyi Mihály-féle forradalmi kormány a wilsoni eszmék alapján és a kantonrendszer bevezetésével akarta megállítani.

Az események így alakultak: A románokkal és tótokkal tárgyalásokat indított meg, de ezek azzal a szomorú eredménnyel végződtek, hogy a románok 1918. december 1.-én Gyulafehérvárit kimondották 26 magyar vármegyének Romániához való csatlakozását, a tótok pedig december 4.-én

bejelentették, hogy cseh légionisták fogják megszállani Felső-magyarországot.

A forradalmi magyar kormány nemzetiségi (Jászi Oszkár-féle) politikája, de főleg az, hogy a forradalmi hadügyminiszter hírhedt nyilatkozata után, mely szerint «nem akart többé katonát látni», nem volt mód az előnyomuló román és cseh katonákat visszazorítani. Fegyveres ellenállásra pedig a forradalmi kormány az ellenforradalomtól való rettegése folytán gondolni sem mert, annak ellenére, hogy a forradalmi vezetőknek az volt fő jelszavuk, hogy az ország védelmére haza kell hozni az idegen földön, idegen célokért küzdő magyar csapatokat.

November 12.-én Eckartsauban IV. Károly király lemondott az állami ügyek intézéséről, 16.-án a nemzeti tanácsok kongresszusa kimondotta a magyar népköztársaság megalakulását, november 13.-án pedig Románia csapatai, 14.-én a cseh légionisták (Trencsón) és 21.-én a szerbek (Szőreg, Nagybecskerek) indultak meg s karácsonyra megszállták az ország nagyobb részét.¹

A főhatalmak — a fegyverszüneti szerződésekkel éles ellentétben — fokozatosan még ahhoz is hozzájárultak, hogy a csehek és románok a demarkációs vonalakat átlépjék, s mikor a Károlyi-kormány a túlkapasok ellen ismételten tiltakozni próbált, a budapesti szövetséges katonai misszió vezetője 1919 január 30.-án egyenesen kétségbevonta a megszállott területeken a magyar kormány fennhatóságát.²

Külön kell még kiemelnünk azt is, hogy az ellenséges megszállás terhére kell írunk, hogy az ország kormányzatát 133 napon át, az ú. n. tanácsköztársaság idején, oly egyének bitorolták, akik nemcsak a megmaradt ország további leromlását segítették elő, hanem hatalmuk megtartását sok száz gyilkossággal biztosították. Mindezt kihasználva, a megszállók a határvonalakat mind előbbre tolták.

¹ Pethő: *Világostól-Trianonig*. 202. stb. oldal.

² Laky Dezső: *Magyarország ellenséges megszállásának közgazdasági kárai*. 8-9. oldal.

A románok eljárása volt a legfelháborítóbb ez alkalommal, mert mint a kommunizmus alól felszabadítók jöttek be a csonkaországba s mikor már befészkeltek és biztonságban érezték magukat, akkor egyszerre mint hódítók léptek fel s a hadi jog alapján rabolták, pusztították el azt, amit a két forradalom még meghagyott.

Hogy a Csonkaország megszállása a bolsevizmus leigázásának ürügye alatt csak a fosztogatásra irányult, annak kiáltó, de egyúttal megcáfolhatatlan bizonyítékát az szolgálhatja, hogy a tanácsköztársaság idején a demarkációs vonalon álló székely hadosztály, mely nemzeti érzését és régi fegyelmét megtartotta, hajlandó volt a vörös hadsereggel megküzdeni és a budapesti tanácskormány ellen vonulni, ha biztosítékot kap arra nézve, hogy a vele szembenálló román csapatok nem támadják meg. Berthelot francia parancsnokló tábornok Szegeden örömmel vette az ajánlatot s a kívánt biztosítékot megadta. (A nélkül, hogy e biztosíték komolyságát kérdés tárgyává akarnók tenni, mégis annyit meg kell jegyeznünk, hogy ugyanannak a Berthelot tábornoknak Románia nemzeti ajándékként felajánlotta a lefoglalt magyar kisebbségi birtokokból a hunyadvármegyei Alsó- és Felsőfarkadin község határában levő, eredetileg báró Nopcsa, most Fáy Viktor-féle birtokot s a tábornok ezt el is fogadta!)

Ám mit tettek a románok? Rá sem hederítve Berthelot biztosítására, 1919. évi április hó 16.-án megtámadták a székely hadosztályt, miáltal az két tűz közé szorult s terve kivihetlenné vált.

Bár szorosan véve nem ezen értekezés körébe tartozik, mégis annak jellemzésére, hogy mily szövetségekkel dolgoztak és dolgoznak a nyugati művelődés zászlótartó hatalmasságai, meg kell említenünk, hogy e dicső hátbatámadás után, a tarthatatlan helyzet megoldásaként, a székely hadosztály — a kommunizmus elleni ellenszenve bizonyítékaként — nem a bolsevik sereggel, hanem a románokkal lépett tárgyalásra. A román főparancsnokság a közölt feltételeket — melyek szerint a székelyek hajlandók voltak megadni magukat, ha nem vettetnek hadifogságba vagy nem internál-

tatnak, hanem otthonukba visszatérhetnek — elfogadta. Mikor azután a székelyek megadták magukat, az adott szót megszegve, őket hadifoglyoknak nyilvánították és internálták, hol még egy év múlva is embertelen bánásmód mellett szenvedtek.¹

Megállapíthatjuk tehát, hogy a magyarországi tanácsuralmat már 1919 május havában meg lehetett volna buktatni s így sok száz gyilkosságot megakadályozni, valamint a tanácsköztársaság által okozott szenvedéseket hónapokkal megrövidíteni, ha a románok ezt saját céljaik érdekében nem hiúsították volna meg a jelzett és épületes módokon.

Megdöbentő és mélyen sajnálatos, hogy a győztes főhatalmak sem jöttek segítségünkre az ellenséges megszállások folytán hatalomra jutott tanácsköztársaság megbuktatása céljából.

1919 márciusban és áprilisban egy-két monitor és pár száz ember játszi könnyedséggel verhetne volna le a bolsevizmust. De még hónapokkal később is igen egyszerű lett volna a leszámolás. Ez általános európai érdek is volt, hisz a nehéz viszonyok közepett a bolsevista eszme mind tágabb körben talált termékeny talajra nemcsak a legyőzötteknél, hanem a győzteseknél is. Sajnos, a győzteseknél legtermékenyebb talaja volt a Magyarország elleni féktelen gyűlöletnek és mindenáron ártani akarásnak.

Ennek megnyilvánulása volt, mikor a tanácsköztársaság megbukott s a nemzeti kormány a menekülő népbiztosokat el akarta fogatni, hogy a budapesti négy entente-tábornok tiltakozásával találta magát szemben, sőt egyikük ki is jelentette: «Vigyázzanak, önök felelősek e védelmünk alatt álló népbiztosok életéért», mely körülmények között ezek az entente védelme alatt tényleg szabadon elmenekülhettek.

De még tovább is mentek a főhatalmak, amikor IV. Károly magyar király által a forradalom kitörése előtt «homo regius»-ként megbízott József főherceget — aki

¹ Magyar béketárgyalások. I. kötet. XI. sz. jegyzék.

ezen az alapon (igazi jogfolytonosság!) teljhatalmánál fogva vette kezébe a kormányzást — visszavonulásra kényszerítették!!

Mindenesetre a magyar sorsot jelképezi és Magyarország tragikumához tartozik, hogy épp akkor — 1919-ben — voltunk a leggyengébbek, amidőn nemzeti életünk legfontosabb kérdéseiről döntöttek.

A megszállt, de később kiürített területeken a megszálló csapatok — főleg a románok és szerbek — igen érzékeny és sokáig ki nem heverhető károkat okoztak a magyar kultúrintézményeknek, ezeknek hónapokon, éveken át történt lefoglalásával és rendeltetésüktől való elvonásával, sőt sokszor tönkretételével és kifosztásával.

A három utódállam közül a cseh megszállás által okozott károk aránylag a legmérsékeltőbbek, aminek oka egyrészt, hogy mai területünknek kis részét és rövid ideig — körülbelül egy hónapig — tartották megszállva, másrészt, hogy a cseh megszálló csapatok sokkal több emberséggel jártak el, mint a szerbek és főleg a románok.

A cseh megszállás folytán a tanintézeteket — úgyszólván kizárólag Zemplén vármegyében — (1919 augusztusi értékben) 11.4 millió korona kár érte. A sárospataki állami tanítóképző-intézetet teljesen kifosztották s ugyanaz a sors érte a sátoraljaújhelyi rokkant-iskolát, ahonnan tekintélyes fehérenemű-készletét vittek el 10.5 millió korona értékben.

Hogy azonban a megszállás fogalmát másképpen is lehet értelmezni, azt alaposan bebizonyították a románok, akik a magyar iskolák ellen érzett ellenszenvüket a kulturális intézmények rombolása, pusztítása útján mutatták ki.

Az iskolákat istállókká alakították át, berendezéseiket feltűzelték vagy elhordták, a taneszközöket elszállították. Az óvodák, tanyai elemi iskolák szerény berendezései, valamint a felsőbb- és szakiskolák felszerelései, könyvtárai egyaránt kedvesek voltak nekik. Az épületeken 15.1 millió, a berendezésekben, felszerelésekben és taneszközökben 58.7

¹ Pekár Gyula: *A rémuralom után. Magyar Külpolitika.* 2/1929.

millió korona kárt okoztak 1919 augusztusi értékben. A debreceni m. kir. tudományegyetem akkori kórházi felszerelését, 19 millió korona értékben, egészében elszállították; a debreceni fémipari szakiskolából 12.8 millió korona értékű felszerelést és anyagot vittek magukkal.¹ A békéscsabai állami földművesiskola gazdag felszerelését teljesen kifosztották oly módon, hogy az iskola egyetlen román nemzetiségű tanára, Sonea Flórián, a Békéscsabára bevonuló románokat az iskola leltárával kezében fogadta s így sikerült elvinniök az utolsó széket is, sőt még az intézet kocsisának ruháit is! Sonea jutalma a híres, gróf Kuún-féle algyógyi földművesiskola igazgatói állása lett.

Igen figyelemreméltó az a körülmény is, hogy, ha az okozott károkat szemügyre vesszük, akkor arra jövünk rá, hogy azokból az elemi népiskolák az épületkárok felét, míg a taneszköz- és tanfelszerelés-károk kétötödét szenvedték el.

De kulturális károkat a köztulajdonokon kívül a magánosok is szenvedtek a tulajdonukat tevő épületekben és ezek berendezéseiben. Az esetek nagyrésztében nem közhatalósági igénybevételek, hanem egyes hatósági személyek vagy kisebb csapatettek fellépése folytán, amelyek sok helyen oly pusztításokat vittek véghez, hogy minden jóérezsű ember felháborodását kiváltják.

Tiszaburán gróf Szapáry György kastélyát pusztították el a legfelháborítóbban. Műbecsű képeken a főalakokat kivágták, szobrokat megcsonkítottak, antik bútorokat szét-hasogattak, bútorokról a kárpitot lefejtették, ötvösmunkák, régi porcellánok, ékszerek, okmányok, könyvek tűntek el s így 6.300.000 korona kárt okoztak. Taksonyban ugyancsak' egy Szapáry-kastélyt fosztottak ki és tettek tönkre. Fegyverneken Biró Mátyásnak, Kenderesen Horthy Miklós tenger-nagynak és fővezérnek, Magyarország mai kormányzójának, Száj ólon Lippich Eleknek kastélyát rongálták meg. Gyomán a templomi perselyeket feltörték, egy kápolna faoszlopait elégették, a harangköteleket levagdosták.²

¹ Laky Dezső: i. m. 390-432. oldal.

² Laky Dezső: i. m. 401-3. oldal.

A nagy ellenszenvnek és ártani akarásnak számlájára kell írunk a románoknak azt az eljárását is, hogy kivonulásuk alkalmával a tanácsköztársaságnak pártfogásuk alá menekült elnökét, Garbai Sándort, aki Budapesten a románok által igénybevett Hungária nagyszállodában lakott, 12 bolsevista agitátort, továbbá a Roboz fivéreket, akik az akkori sajtó legexponáltabb képviselői közé tartoztak s a románok segítségével jelentették meg Budapest megszállása alatt *Pesti Élet* című lapjukat, magukkal vitték s így őket jogos bírások elöl elvonták. Ezek azután Kolozsvárrt telepedtek le s ott egyrészt a magyar munkásságot a felforgató eszmék hívei közé igyekeztek megnyerni s így a magyar nemzeti eszmétől eltéríteni,¹ másrészt a felszabadult és nemzeti alapjára visszahelyezkedett Csonkaország ellen indítottak hadjáratot.

A leghosszabb ideig — 2¹/₂ évig — tartó szerb megszállás, bár összesen öt milliárd szerb korona (1 dinár = 4 korona) kárt okozott, mégis enyhébb volt a románok eljárásánál.

A tanintézetek 50.16 millió szerb korona kárt szenvedtek, amiből 5.56 millió esik az épületkárokra, míg a többi berendezési és felszerelési kár.

Legtöbb kárt a városok szenvedték, mégpedig Pécs 19.1, Szeged 17.5, Baja 4.3 millió szerb korona értékben.

Pécs szabad királyi városra irányították a szerbek legfőbbkép tekintetüket. Ezt a kies mecsekalji várost nagyon szerették volna véglegesen magukénak mondani s mindent el is követtek megtartására. 1918 november 14-én szállották meg és 1919 január 6.-án elzárták a vasúti forgalmat Magyarországra felé. A politikai hatalmat 1919 január 27.-én átvették s Pandurovics szerb főispán bevonult a városba. Februárban már túszoikat is szedtek a magyarság soraiból. 1921 augusztus 14.-én a szocialista-kommunisták kikiáltották a báránya-bajai köztársaságot, ami természetesen csak hatósági támogatással történhetett meg, mit igazol, hogy három nap múlva, 17.-én a szerb kormány elismerte a köz-

¹ Magyar béketárgyalások. I. kötet. XI. sz. jegyzék.

társaságot. Azonban már két napra rá, augusztus 19.-én az entente parancsára kiürítették a várost Baranya vármegye felső részével együtt, ahová másnap, Szent István napján, végre bevonultak a magyar csapatok. Az itt okozott kulturális károokra nézve kiemeljük, hogy a pécsi joglyceum 13,000 darabból álló egész könyvtárát és térképgyűjteményét, még a katalógusokat is, valamint berendezését elszállították s ez teszi 8.4 millióval az egyik legnagyobb tanügyi károsodást ; a pécsi állami elemi iskolák bútorait, gyűjteményeit szintén elvitték. A sajtó szabad működését képzelhetőleg teljesen megbénították s míg a polgári és nemzethű lapok megjelenését lehetetlenné tették, addig a kommunista lapok (*A Hír, Heti Revü, Munkás*) szabadon jelenhettek meg.

Baján a m. kir. állami tanítóképző-intézet teljes bútorzatát, a felszerelés nagyobb részét, hangszereket, a tanári könyvtárból az értékeesebb munkákat, az állomány 50%-át, továbbá az igazgatói-, tanári- és vendégszobák felszerelését hurcolták el. Az épületet is le akarták bontani s anyagát elszállítani, amint ezt az ottani állami selyemgubó-gömbölyítő épületével meg is tették, de arra már nem maradt idejük.

Újszegeden a vakok intézetét kifosztották s az ottani szerb internátus teljes berendezését, még a növendékek ottmaradt ágy- és ruhaneműjét is elvitték. Siklóson a műemlékek sorába tartozó várban a szerb Dusán-lovasezred és a 6. számú gyalogezred a megszállás alatt körülbelül 155,000 korona kárt okozott (1921. évi értékben).

De kulturális sérelmet és kárt jelentettek a magyarságra nézve azok a gyakori intézkedések is, amelyekkel többek között az egyházi és tanügyi szolgálatot ellátó személyektől fogadalom, sőt hűségeskü letételét követelték. Az ezek letételét természetserűleg megtagadó személyeket azután hosszabb-rövidebb ideig vagy teljesen is elvonták kulturális szolgálatuktól. így például a szerbek Baján 1919 elején a ciszterci-rendi szerzetes tanároktól, a románok a kolozsvári tud. egyetem tanáraitól stb. hűségeskü letételét követelték. A románok az esküt megtagadókat nemcsak állásuktól fosz-

tották meg, hanem semmiféle más (magán) alkalmazásukat sem engedték meg.¹

De nagy a számuk az oly kultúrhipaszt betöltő személyeknek, akiket különböző vádak miatt — különösen hazaárulás címén — letartóztattak s fogságban tartottak. Így pl. Baján a szerbek 1919 január 3.-án a város vezető tisztviselői és polgárai közül «hazaárulás» miatt több mint 20-at letartóztattak, köztük Bonar István róm. kath. lelkész, Luibl György tanárt s ezeket még 4-5 hónap után is fogságban tartották a különböző szerb városokban.²

*

Volt ezeken kívül még egy negyedik megszállás is, a franciáké, amelyet csak azért említünk meg, hogy azt állapítsuk meg erről, hogy kulturális károkat nem okozott. A franciák tiszteletben tartották a nemzetközi egyezményeket s «Franciaország példát mutatott kis szövetségeseinek arra, hogy lehet és hogyan kell a megszálló hatalmak jogkörét a gyakorlatban értelmezni». Kárt például Szegeden az állami felsőipariskolában (160,000 korona) és a belvárosi fiúiskolában (283,000 korona), Kiskundorozsmán az állami kisdudóvodában (100,000 korona), mint a csapatok beszállásolására szolgáló középületekben — melyek rendszerint iskola-épületek — összesen 4.630,000 korona értékben (100 K = 12.68 sv. frank) okoztak. Ezek a károk azonban kizárólag csak olyan természetűek voltak, amelyek egy megszállásnál el nem kerülhetők, s összehasonlítva a többi megszálló kis országok viselkedésével, csak a «Kelet és Nyugat mélyseges szakadékkal elválasztott világfelfogását» kell megállapítanunk.³

*

Íme, a híres wilsoni elveknek mily megcsúfolása volt Csonka-Magyarország tekintélyes területének embertelen és

¹ *Magyar béketárgyalások*. I. kötet 306-53. oldal.

² *Magyar béketárgyalások*. II. kötet. 477. oldal.

³ Laky Dezső: i. m. 65-6., 464. oldal.

a nemzetközi joggal merőben ellenkező megszállása is! Hiába tiltakoztunk a különféle entente-misszióknál, a nagykövetek tanácsánál és a békekonzferenciánál. Két és félév kellett ahhoz, hogy a részünkre nagy kegyesen meghagyott területek megszállott részeit — azok kihasználása és vajmi gyakran kifosztása után — végre teljesen kiürítsék!

A tíz hosszú év előtt történt ellenséges megszállás kárait és hátrányait nagyjában ugyan kihevertük már, de azt az oly nehéz és szenvedéssel telt időt elfelejtenünk nem lehet. És e visszaemlékezés magától teszi fel a kérdést: vajjon mikor fog az emberies magábaszállás és belátás felülkerekedni azoknál az intéző köröknél, amelyek hideg merevséggel túrték egy békében, harcban egyaránt lovagias és becsületes nemzet megszegyenyítését s a világtörténelem egyik legindokolatlanabb és leg jogtalanabb kifosztását, megcsonkítását ?

BIZONYÍTÉKOK.

I. Roman pusztítások.

Taksony. A gróf Szapáry-kastély egy szobája a románok kivonulása után.

Taksony. A gróf Szapáry-kastély könyvtára.
A román megszállás eredménye.

Fogyvernek. Egy szoba a román pusztítás után.

Fogyvernek. Hálószoba a román pusztítás után.

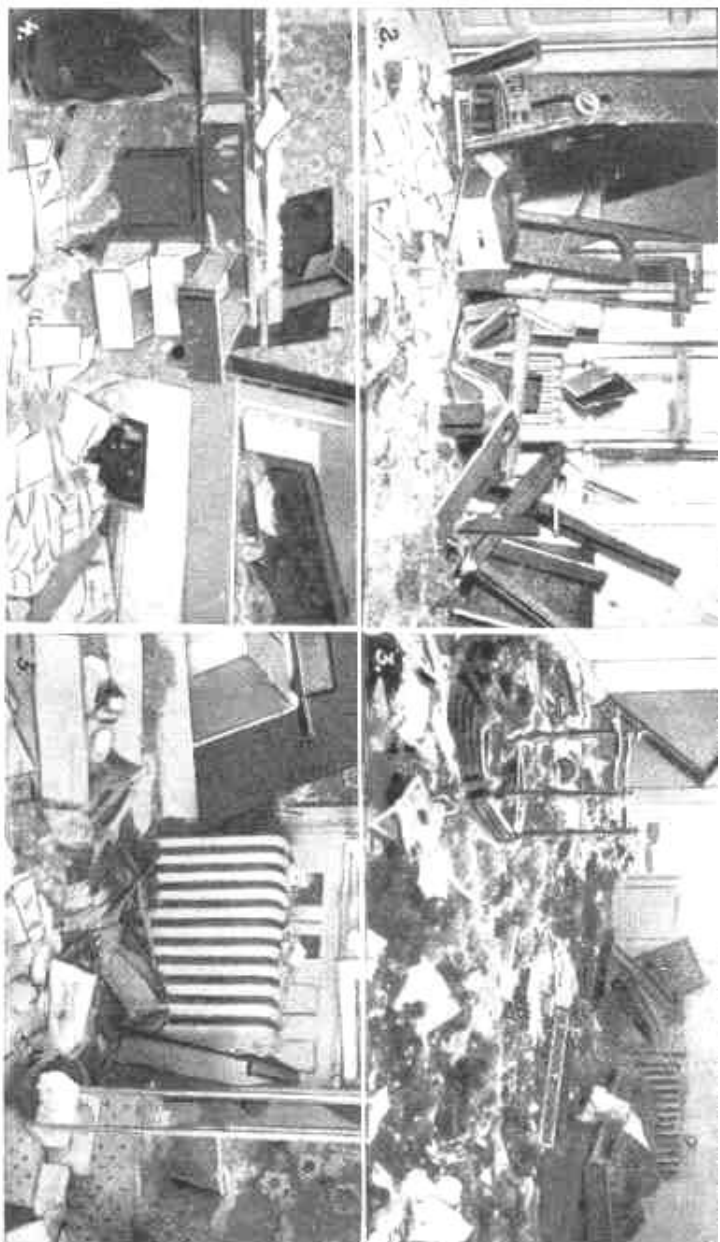

Fegyvernek, Őszetört kocsiik, amelyeknek bőrrészeit
a románok elvitték.

Fegyvernek. Egy hálszoba romjai, amit a román megszállás
szószólótl.

Коридор гостиницы «Искра» в Ленинграде.

II. Szerb pusztítások.

Pecs. Így garázdálkodtak a szerbek a megszállítás alatt a közepüferőben.

Siklő. A moerulőket képező vár, amelyben a szerbek nagy károkat okoztak.

Pécs, Szerb pusztítás a megsemmítés végén.

Pécs, Elpusztított főzöldy maradványai egy középületben a szerb rombolás után.

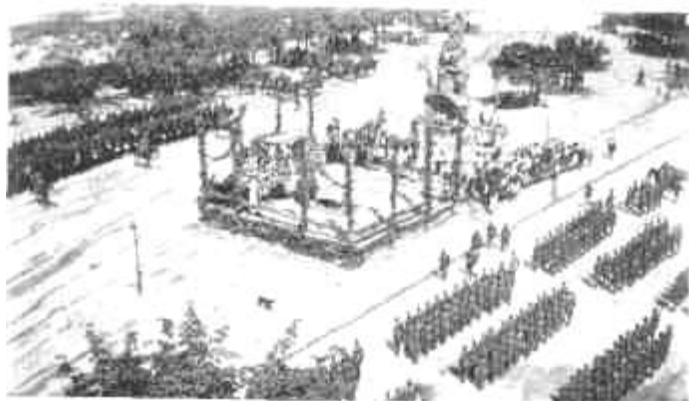
A magyar zászló eltávolítottán Pilsen városi háza tornyáról
szorb és kommunista segédlettel.

Szorb őrség a pilseni városi ház kapujában.

Amikor 1920 szeptember 29-én a magyar kommunista vezetők Pécs városházán indultak, a közigazgatási hatalom útjábólra.

Nagy Petár ünnep Pécs főterén, a gyászos családok szerbi megszállásáért.